

Sistem și antisistem în discursul politic românesc actual

(Anti-system speech in the Romanian political discourse)

Bogdan TEODORESCU
Dan SULTĂNESCU

Abstract: *Analysing political discourse in Romania, we can see that there is no important political actor that really can be defined as an anti-system party. Both ruling parties and opposition parties only promote simple political objectives, balancing the political relations within the state in their favor. With only a few exceptions, Romania has not generated an authentic anti-system voice, nor does it seem interested in doing so. The anti-system discourses carried by mainstream political actors are exclusively communication/election techniques that are essentially used to better demonize the opponent of the current confrontation and to better target it in the wake of a certain part of public opinion.*

Keywords: *anti-system, electoral, political parties, Romanian politics, elections, political participation, populism e.*

Introducere

Deși foarte la modă în democrațiile liberale actuale, partidele antisistem nu au reușit să capteze în mod real interesul în România post-revoluționară și și-au pierdut din forță o dată cu dispariția inițiatorului lor. Cele trei partide care pot fi considerate antisistem, Partidul România Mare, Partidul Poporului Dan Diaconescu și Uniunea Salvați România sunt extrem de diferite atât din perspectiva ideologiei, cât și al mesajului asumat. Dacă este să analizăm

devenirea lor, PRM și PP-DD au fost conduse amândouă de jurnaliști care și-au câștigat notorietatea în fruntea unor organe de presă, săptămânalul *România Mare*, respectiv postul de televiziune *OTV*, succesul formațiunilor politice rezultate fiind o continuare a succesului media, dar și o prelungire în politic al mesajului diseminat de aceasta. USR, la fel ca și PP-DD sunt singurele partide complet noi apărute ulterior perioadei 1990-1992 care au reușit să depășească pragul electoral și să acceadă în Parlament. Desigur au

existat partide nou create care au dat deputați și senatori în diversele legislaturi, cel mai vizibil exemplu fiind Partidul Conservator (PC) care, între 2000 și 2012, a obținut 65 de mandate de senatori și deputați, fără însă a candida sub propriul semn electoral la niciuna dintre aceste alegeri. După cum au mai existat partide admise în Parlament sub denumiri noi, dar construite în jurul unor lideri afirmați tot în perioada de debut a democrației autohtone – exemplul cel mai recent fiind Partidul Mișcarea Populară care este, în fapt, un vehicul electoral al fostului președinte Traian Băsescu.

În acest moment, odată cu stingerea UR-ului provocată de plecarea lui Nicușor Dan din fruntea sa și cu abandonarea multora dintre mesajele anului 2016, antisistemul românesc a intrat într-o nouă fază, mai degrabă discursivă decât politică. Atât coaliția guvernamentală formată din Partidul Social Democrat și din Alianța Liberalilor și Democraților Europeni, cât și opoziția parlamentară își asumă declarativ imaginea de luptătoare împotriva sistemului, definit firește diferit de ambele părți. Se alătură acestui duel sistem antisistem și o anumită zonă a societății civile, în principiu adunată sub simbolul Străzii, care tot cu un anumit sistem se luptă. De asemenea, jurnaliști din importante trusturi de presă au declanșat mai multe serii de dezvăluiri și de analize orientate tot spre demantelarea sistemului. Se poate afirma deci că acum sistemul

este dușmanul colectiv la modă în România.

Lupta împotriva sistemului în campaniile electorale românești

Chiar de la primele alegeri post-revoluționare, societatea românească s-a împărțit în două direcții distincte ce s-au constituit ulterior într-o axă funcțională a dezbaterii politice din România. Simplist denumită stângă-dreapta, ea s-a format din confruntarea între susținătorii lui Ion Iliescu și a formațiunii sale politice (al cărei nume se va schimba de mai multe ori) și contestatarii acestuia constituiți în mai multe formațiuni politice cu ideologii diverse, care periodic vor ajunge să se alieze pentru a obține un scor electoral superior. Intensitatea acestei confruntări poate fi constatată în prezent când cei din partea „dreaptă” a spectrului politic apelează la caricaturizarea personajului politic Ion Iliescu în vederea obținerii de voturi antiPSD, în condițiile în care de mulți ani fostul președinte nu mai este activ politic. Ciocnirea de pe această axă a desemnat partidul câștigător în alegeri sau președintele țării. A existat și o axă secundară în care personajul central a fost Uniunea Democratică a Maghiarilor din România și care, până la algererile din 2008, a avut un oponent ce se revendica de la naționalismul românesc.

În tabelul de mai jos, enumerăm formațiunile politice alese în Parlamentul României, în perioada 1990-2016.

	Senat		Camera deputaților ¹	
	Stanga	Dreapta	Stanga	Dreapta
1990	Frontul Salvării Naționale	Uniunea Democrată a Maghiarilor din România	Frontul Salvării Naționale	Uniunea Democrată a Maghiarilor din România
	Alianța pentru Unitatea Românilor ²	Partidul Național Liberal	Alianța pentru Unitatea Românilor	Partidul Național Liberal
	Antonie Iorgovan	Mișcarea Ecologistă din România	Partidul Democrat Agrar din România	Mișcarea Ecologistă din România
		Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat	Partidul Socialist Democrat Român	Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat
		Partidul Ecologist Român	Partidul Social Democrat Român	Partidul Ecologist Român
			Grupul Democrat de Centru	Partidul Liber Schimbist
			Partidul Democrat al Muncii	Partidul Reconstrucției Naționale din România
				Partidul Tineretului Liber Democrat din România
				Uniunea Liberală Brătianu
				Forumul Democrat German
1992	Frontul Democrat al Salvării Naționale	Convenția Demoratică din România ³	Frontul Democrat al Salvării Naționale	Convenția Demoratică din România
	Frontul Salvării Naționale	Uniunea Democrată Maghiară din România	Frontul Salvării Naționale	Uniunea Democrată Maghiară din România
	Partidul Unității Naționale Române	Partidul România Mare	Partidul Unității Naționale Române	Partidul România Mare
	Partidul Democrat Agrar din România		Partidul Socialist al Muncii	
	Partidul Socialist al Muncii			

	Senat		Camera deputatilor¹	
	Stanga	Dreapta	Stanga	Dreapta
1996	Partidul Democrației Sociale din România	Convenția Democrată Română ⁴	Partidul Democrației Sociale din România	Convenția Democrată Română
	Uniunea Social Democrată ⁵	Uniunea Democrată Maghiară din România	Uniunea Social Democrată	Uniunea Democrată Maghiară din România
	Partidul Unității Naționale Române	Partidul România Mare	Partidul Unității Naționale Române	Partidul România Mare
2000	Partidul Democrației Sociale din România	Partidul România Mare	Partidul Democrației Sociale din România	Partidul România Mare
	Partidul Democrat	Partidul Național Liberal	Partidul Democrat	Partidul Național Liberal
		Uniunea Democrată Maghiară din România		Uniunea Democrată Maghiară din România
2004	Uniunea Națională PSD+PUR	Alianța Dreptate și Adevăr PNL-PD	Uniunea Națională PSD+PUR	Alianța Dreptate și Adevăr PNL-PD
		Partidul România Mare		Partidul România Mare
		Uniunea Democrată Maghiară din România		Uniunea Democrată Maghiară din România
2008	Alianța Politică Partidul Social Democrat + Partidul Conservator	Partidul Democrat Liberal	Alianța Politică Partidul Social Democrat + Partidul Conservator	Partidul Democrat Liberal
		Partidul Național Liberal		Partidul Național Liberal
		Uniunea Democrată Maghiară din România		Uniunea Democrată Maghiară din România

	Senat		Camera deputaților ¹	
	Stanga	Dreapta	Stanga	Dreapta
2012	Uniunea Social Liberală ⁶	Alianța România Dreaptă ⁷	Uniunea Social Liberală	Alianța România Dreaptă
		Partidul Poporului - Dan Diaconescu		Partidul Poporului - Dan Diaconescu
		Uniunea Democrată Maghiară din România		Uniunea Democrată Maghiară din România
2016	Partidul Social Democrat	Partidul Național Liberal	Partidul Social Democrat	Partidul Național Liberal
		Uniunea Salvați România		Uniunea Salvați România
		Uniunea Democrată Maghiară din România		Uniunea Democrată Maghiară din România
		Partidul Mișcarea Populară		Partidul Mișcarea Populară
		Partidul Alianța Liberalilor și Democraților		Partidul Alianța Liberalilor și Democraților

În ciuda schimbărilor repetate de nume, foarte puține formațiuni politice au reușit, de fapt, să intre constant în Parlamentul României. Acest lucru arată de ce discuția despre discursul antisistem în perioada postdecembristă trebuie reținută la doar câteva partide – cele care au reușit să depășească acest examen și să intre în Parlament. Tabelul de mai jos, preluat dintr-o lucrare coordonată de Cristian Preda, indică numărul redus de formațiuni politice.

Tabelul indică, pentru cele două Camere ale Parlamentului – numărul total de partide/formațiuni care au depășit pragul electoral. Preda notează cu A coalițiile și alianțele luate ca întreg, cu B numărul de partide intrate în Senat sau Cameră, luate distinct, și cu C numărul de organizații ale minorităților naționale altele decât UDMR care au intrat în Cameră, chiar dacă nu au reușit să depășească pragul electoral⁸. Vedem așadar că, pe fond, au existat doar patru formațiuni (alianțe sau coaliții) parlamentare care intră constant în

Parlament, grupate în jurul celor două axe descrise. Doar pe cele două paliere s-a desfășurat întreaga dispută politică parlamentară, modificările fiind date de alianțele care s-au constituit și apoi s-au rupt, de facțiunile unora dintre partide care au defectat, au fuzionat cu alte partide, s-au întors după un anumit timp acolo de unde au plecat sau pur și simplu au dispărut. Toți actorii majori ai perioadei desemnate au fost în prim plan de la început, urcând și coborând în ierarhie în funcție de numeroși factori ai jocului politic, electoral sau de imagine.

Anul 2000 a fost singurul în care disputa electorală din România a evoluat spre o axă sistem anti-sistem, atunci când PRM și-a bazat discursul din alegerile parlamentare și prezidențiale pe contestarea întregii clase politice participante la alegeri și pe necesitatea schimbării integrale a acesteia. A fost prima și singura dată când axa stânga-dreapta nu a fost determinantă, electoratul de dreapta votând candidatul stângii – negativatul Ion Iliescu – împotriva candidatului antisistem, Vadim Tudor.

Forțele parlamentare (1990-2012)

Anul scrutinului	Senat		Camera Deputaților		
	A	B	A	B	C
1990	7	7	16	16	11
1992	8	12	7	12	13
1996	6	12	6	12	15
2000	5	7	5	7	18
2004	4	6	4	6	18
2008	4	5	4	5	18
2012	4	9	4	9	18

Campaniile electorale pentru alegerile parlamentare și prezidențiale din România pot fi împărțite în două perioade distincte: până în 2004, când cele două campanii erau simultane, și din 2008, când acestea au fost defalcate. În fiecare dintre acestea, cu excepția notabilă descrisă mai sus, axa stânga-dreapta a fost determinantă, temele de atac ale opoziției fiind subscrise acesteia.

În 1990, opoziția formată în prin

cipal din partidele istorice l-a acuzat pe Ion Iliescu și partidele din jurul său de comunism și de continuarea metodelor și viziunii comuniste. În 1992, opoziția deja unită sub sigla CDR a folosit tot același mesaj de contestare pornit de la trecutul comunist al lui Ion Iliescu. PRM nu a avut candidat propriu la prezidențiale susținându-l pe Ion Iliescu, astfel încât mesajele partidului au fost îndreptate împotriva opoziției.

În 1996, tot CDR, tot în opoziție a schimbat tematica acuzând puterea de atunci de corupție, de eșec al reformelor și de izolare a României pe plan internațional. PRM a atacat guvernarea de stânga, din care făcuse parte o scurtă perioadă, folosind un mix de mesaje naționaliste, justițiariste, antisovietice și anticomuniste.

În 2000, opoziția de stânga condusă de Ion Iliescu a acuzat coaliția de guvernământ condusă de CDR de corupție, ineficiență și prăbușire a nivelului de trai al populației. PRM a diversificat mesajul naționalist inițial adăugându-i consistente elemente sociale și justițiarie. Astfel s-a concretizat viziunea antisistem, adunând într-un mesaj unitar toate temele anterioare: complotul îndreptat împotriva națiunii române și a teritoriului național, nocivitatea capitalului străin și a imixtiunii politice a Vestului, toxicitatea diasporei și a intelectualilor autohtoni, pericolul maghiar combinat cu cel evreiesc, slăbiciunea și corupția clasei politice în integralitatea ei care au permis toate aceste evoluții anti românești, recursul la trecutul glorios și la personaje exemplare din acest trecut, și evident, nevoia venirii la putere a singurului partid care va ține seama de voința populară.

În 2004, opoziția asociată sub conducerea lui Traian Băsescu în Alianța DA a acuzat puterea de stânga de corupție. De asemenea, au fost folosite trimerile la apartenența liderilor PSD la comunism. În același timp, PRM venit din postura de al doilea partid al României a

abandonat complet mesajul antisistem, urmărind strategia de imagine a lui Vadim Tudor, care cu mult timp înaintea campaniei electorale a încercat să-și remedieze imaginea de lider nefrecventabil pentru democrațiile occidentale. Demersul său a vizat diminuarea sau chiar înlăturarea exceselor xenofobe din discurs și trecerea de la un antisemitism violent la filosemitism. Participă, în acest context, la dezvelirea bustului fostului premier izraelian Yitzhak Rabin unde afirmă că este un iubitor al poporului evreu din care a făcut parte și Isus Hristos, organizează un pelerinaj la Auschwitz unde asistă la o slujbă în limba ebraică, acceptă ideea unor pogromuri antievreiești pe teritoriul României deși în continuă refuză asocierea acestora cu fenomenul Holocaustului, își limitează referirile laudative la adresa Mareșalului Antonescu. Efectul nu este cel scontat. Pe plan internațional acțiunile sale nu sunt receptate pozitiv, familia Rabin protestează împotriva folosirii imaginii fostului premier de către Vadim Tudor, organizațiile evreiești internaționale reamintesc în diverse ocazii atacurile anterioare acestei convertiri, mass-media și analiștii nu scot PRM din rândul partidelor extremiste. Pe plan intern, electoratul tradițional al partidului este confuz și nelămurit (teoria complotului sionist împotriva României fiind unul dintre stâlpii propagandei PRM), iar electoratul exterior acestuia nu-i acordă nici credit, nici interes.

În 2008 au loc primele alegeri parlamentare defalcate de prezidențiale și, totodată, primele alegeri bazate pe scrutinul uninominal. Opoziția socialistă, PSD și cea populară, PDL atacă guvernarea liberală în mod esențial pe tema crizei economice proaspăt declanșate, a proastei gestionări a banului public, a corupției. PRM a reîncercat să învie temele care i-au asigurat succesul în 2000, dar violența confruntării între cele trei partide importante și lipsa suportului candidatului la președinție au condus la un eșec de proporții care a însemnat neintrarea în Parlament. Taggart⁹ enunța nevoia majoră a partidelor antisistem de a se baza pe charisma liderului lor. De altfel, în anul 2000, dar și în celelalte momente de succes ale PRM, partidul nu a excelat nici prin organizare teritorială, nici prin cheltuieli de campanie, nici prin creativitate sau ingeniozitate, ci prin spectacolul total oferit de liderul Vadim Tudor.

În 2009, la primele prezidențiale defalcate, Mircea Geoană din partea opoziției socialiste și Crin Antonescu din partea celei liberale îl atacă pe Traian Băsescu, președintele în exercițiu, pe tema corupției, autoritarismului, a eșecului în fața crizei economice, dar și pentru tentativele acestuia de a controla justiția și de a folosi serviciile de informații ilegite în lupta politică. PRM l-a trimis din nou în lupta pe Vadim Tudor, care a folosit aceeași recuzită dintotdeauna, fără a reuși să mai atragă atenția. Au existat, de

asemenea, candidatura independentă a lui Sorin Oprescu, personaj foarte vizibil și cu un bun discurs public, cea a lui Gigi Becali, partener de Parlament European cu Vadim Tudor, cu un mesaj populist creștin-ortodox și încă o sumă de nume puțin importante în aritmetica finală. Crin Antonescu, reprezentantul PNL, ajuns în fruntea partidului de mai puțin de jumătate de an, a utilizat, în premieră pentru România, un mesaj antisistem deloc contaminat de naționalism, justițiarism, antielitism și antipluralism, care aducea în discuție însă existența unei dimensiuni oculte a politicii naționale care ar fi necesar să înceteze pentru buna funcționare a democrației.

În 2012, alianța USL dintre PSD-ul condus de Ponta și PNL-ul condus de Antonescu s-a aflat în poziția de a-și apăra guvernarea obținută în urma moțiunii de cenzură din mai 2012 împotriva partidului președintelui în exercițiu Traian Băsescu. În fapt, confruntarea electorală a fost o continuare a luptei începută în 2011 între USL și Traian Băsescu, acuzele fundamentale aduse acestuia fiind corupția și utilizarea în folos politic a justiției și a serviciilor de informații. Fiecare dintre cele două tabere deținând câte o ramură a executivului, efortul de campanie a fost făcut pentru a identifica adversarul cu ideea de putere în exercițiu și, implicit, de sistem. USL a folosit în exces ideea de luptă împotriva sistemului ca miză a demersului ei politic. Tot în

2012, candidează și Partidul Poporului Dan Diaconescu, înființat cu un an mai devreme, de jurnalistul Dan Diaconescu în siajul postului să de televiziune OTV. Mesajul său de campanie a fost orientat împotriva întregii clase politice, ilegitimă, coruptă și incompetentă, împotriva orientării europene și euroatlantice, împotriva economiei de piață, împotriva democrației reprezentative. Măsurile economice se învârtteau în jurul ideii eradicării sărăciei prin confiscarea averilor tuturor celor bogați și apoi împărțirea acestora „poporului în nevoie”, desființarea salariilor demnitarilor și parlamentarilor, evacuarea acestora din sediile puterii, instituirea unui Tribunal al Poporului care să judece vinovații ultimilor 25 de ani. Deși improbabile și deloc justificate propunerile avansate de PP-DD au primit credit, partidul devenind a treia forță politică parlamentară cu 14%.

În 2014, prezidențialele reiau situația din 2004, cu un prim-ministru în exercițiu candidând pentru prezidențialele împotriva unui politician venit din administrația locală. Klaus Iohannis îl acuză pe Victor Ponta de corupție, de comunism, de o strategie de îndepărtare a României de UE și NATO, de înțelegeri oculte cu China și Rusia. Deși la aceste alegeri au participat atât Vadim Tudor, cât și Dan Diaconescu, mesajul antisistem cel mai vizibil a fost formulat de Monica Macovei care a acuzat în bloc clasa politică de corupție și a militat pentru schimbarea acesteia în integralitatea ei.

În 2016, a existat o situație inedită întâlnită oarecum doar în 1992, când niciunul dintre partidele aflate în competiție nu se aflau la guvernare, aceasta fiind asigurată de un guvern de tehnocrați susținut teoretic de toate partidele parlamentare. PSD-ul a reușit să apară mai degrabă a fi un partid de opoziție și de pe această poziție a atacat sistemul, definit destul de explicit ca fiind zona instituțiilor de forță, a procuraturii și mai puțin a serviciilor de informații. Simultan a identificat un dușman în miliardarul George Soros pe care l-a considerat vinovat atât de controlarea spațiului politic românesc prin intermediul ONG-urilor finanțate de acesta, cât și de susținerea guvernului de tehnocrați al lui Dacian Cioloș, guvern catalogat de PSD ca fiind inefficient și acționând împotriva intereselor naționale. Tehnocrația, prin refuzul său de a accepta legitimitatea partidului politic din cadrul democrației reprezentative și prin afirmarea modelului său ca fiind unica soluție eficientă de conducere a unui stat (sau a unei uniuni de state, de exemplu Uniunea Europeană), deschide, desigur involuntar, porțile populismului antisistem care susține, de asemenea, lipsa legitimității partidului politic și consideră că el și numai el deține voința nefalsificată a poporului¹⁰. Tot un mesaj antisistem, dar aparte, a furnizat și Uniți Salvăm România, surpriza alegerilor din 2016, care a inovat în spațiul politic românesc, oferind o alternativă hibridă – cu părți antisistem clasice,

dar și cu multe elemente de discurs obișnuit, de dreapta, anti-PSD, care i-au permis atât să fie interesant pentru public, cât și să concureze cu succes pentru electoratul principalului partid de dreapta, PNL. În timp ce sistemul cu care se lupta PSD-ul era cel ocult, sistemul cu care se lupta USR-ul este clasa politică în ansamblul ei, dar mai ales PSD-ul identificat ca fiind un partid corupt și conectat cu valorile comuniste.

Care sistem, care antisistem?

Identificarea și clasificarea partidelor antisistem pe baza doctrinei și mesajelor acestora a fost încercată de numeroși cercetători. Cass Mudde¹¹ consideră că mesajele partidelor antisistem trebuie să se revendice de la nativism, autoritarism și populism, Amir Abedi¹² crede că partidele antisistem contestă *statu-quo*-ul atât din punctul de vedere al marilor teme politice, cât și din cel al sistemului în ansamblul său, contestă absolut toate celelalte partide și toți ceilalți actori care fac parte din sistem deoarece le consideră a se afla în opoziție cu poporul, iar Jan-Werner Muller¹³ susține că populaștii sunt antielitști, antipluraliști, iar politica lor este una identitară.

Într-un articol anterior¹⁴ am analizat pe baza acestor criterii prestația celor trei partide autohtone care au evoluat în spațiul antisistemului și am concluzionat că, în timp ce PRM și PP-DD se califică din aproape toate punctele de vedere pentru această

categorie, USR mai degrabă utilizează în scop electoral și de promovare sintagma antisistem, fiind prea puțin asociat tendințelor acestuia.

Hermet¹⁵ atrage atenția asupra utilizării tematicilor și tehnicilor populiste de actori politici nealiniați antisistemului în scopuri electorale, evident fiind că multe dintre temele abordate de aceștia au priză la public și din cauza „timidității” partidelor *mainstream* de a se raporta la ele. Capacitatea de a produce știri numai prin discurs este una dintre căile accesului rapid la atenția votantului și discursurile agresive, nenuanțate, dominate de sentințe definitive ale populismului au această calitate a penetrării masei și a dominării spațiului media.

Partidul *mainstream* nu se adresează, în principiu, întregului popor, ci, mai ales, zonei de public ținută pe care o are în calcul și spre care se orientează majoritatea politicilor promovate. Partidul *mainstream* nu susține, în general, soluții integrate pentru toată populația unei țări, ci soluții dedicate diverselor grupuri. Legitimitatea acestuia este astfel inferioară celei a partidului antisistem care se revendică de la întregul popor nedivizat de măruntele jocuri politicianiste ale celorlalți. Campaniile negative sunt utilizate de toată lumea, dar, din nou, mesajul central al partidului *mainstream* este unul bazat pe construcție și pe ofertă și, cu toate că de multe ori dezvoltă un discurs social, dedicat zonele defavorizate, sărace ale populației, acest discurs conține în mod esențial

propuneri economice și legislative de ameliorare a situației, nu chemări la revoltă îmbrăcate într-un mesaj negativ orientat spre întregul sistem politic a căror miză nu este neapărat rezolvarea situațiilor defavorabile, ci spulberarea întregului sistem care le-a creat.

Deși există numeroase studii care leagă succesul partidelor antisistem de apariția și dezvoltarea crizelor – economice, sociale sau de altă natură – un factor decisiv este climatul de insecuritate resimțit de anumite zone ale societății sau de societate în ansamblul său.

Incapacitatea partidelor din interiorul sistemului de a răspunde convingător și rapid la aceste provocări atrage după sine îndepărtarea votanților. În timp ce partidele sistemului încearcă, de suficient de multe ori fără succes, să găsească soluții funcționale de depășire a crizei, partidele antisistem se orientează spre stimularea resentimentului populației adresându-se exact subiectului cel mai sensibil din agendă. În Danemarca și Norvegia, în anii '70, se vor declara împotriva taxelor, în Germania de Vest la finele anilor '80 vor solicita stoparea culpabilizării poporului german în legătură cu războaiele mondiale, în Flandra vor milita împotriva valonilor și în mod special împotriva transferării fondurilor din nordul dezvoltat înspre sud, în Italia va fi același discurs dinspre Padania spre Sicilia, în Austria vor proclama țara ca nemaifiind deschisă imigranților, vor solicita închiderea granițelor, limi-

tarea accesului copiilor de imigranți în școli și înăsprirea condițiilor de acordare a cetățeniei, în Franța vor corela șomajul, scăderea asistenței sociale și terorismul cu imigranții, dar și cu dominația Germaniei considerată a fi o dictatură în interiorul spațiului euro care mutilează economia franceză, în Italia, asociază disfuncționalitatea oricărui sector public (sistemul de sănătate de exemplu) cu dictatura Bruxellului, cu banii prost distribuiți către diversele țări componente, cu corupția clasei politice autohtone, dar și acelei UE, cu asigurările sociale și de sănătate plătite ne-italienilor¹⁶.

Așa cum spuneam, partidele *mainstream* încearcă să ofere soluții, partidele antisistem oferă în primul rând explicații și vinovați. Mecanismul comunicării este plasat între resentimentul unei zone a populației, țapul ispășitor, mai mereu făcând parte din grupuri minoritare, și marele vinovat, sistemul care a generat și a tolerat situația fără a ști sau fără a dori să o rezolve. Dacă problema emigranților, mai de aproape sau mai de departe, are deja vechime în discursul antisistem, rezistența împotriva globalizării și a birocrăției decizionale de la Bruxelles este o adăugire relativ recentă. Sondajele de opinie, dar și scorurile diverselor competiții electorale din Europa evidențiază o dinamică superioară a acestor partide pe fondul crizei imigranților, a atentatelor și amenințărilor teroriste, a instabilității economice, a situației tensionate în relațiile cu Rusia și Turcia, în condițiile

în care sunt capabile să ofere răspunsuri simple și, măcar la prima vedere credibile, îngrijorărilor diverselor grupe sociale.

Folosirea retoricii antisistem în România a urmat două trasee. Unul fiind al celor două partide autentice antisistem, PRM și PP-DD (nu am luat în calcul alte formațiuni politice cu discursuri din aceeași zonă, dar care nu au reușit să acceadă în Parlament) și la care ne-am referit în alte articole¹⁷ și al doilea a fost adoptarea de către actori politici ai sistemului a unei atitudini punctuale antisistem.

În februarie 2000, președintele în exercițiu Emil Constantinescu se declara „înving de sistem”, acesta fiind, din perspectiva sa, reprezentat de fosta Securitate. Spunea președintele într-un interviu: „Mă simt mai terorizat și mai amenințat astăzi de Securitatea lui Ceaușescu decât până în 1990. Eu nu am colaborat cu Securitatea, nu am fost urmărit, sunt o victimă azi. Ei m-au bătut și m-au învins astăzi”¹⁸. Ulterior, în alte interviuri, a nuanțat această declarație susținând că s-a referit la „presa Securității”, născută din migrarea foștilor ofițeri activi ai Securității în media. „În momentul în care am fost ales președintele României, am fost ales total împotriva sistemului care fusese instaurat timp de șapte ani, care era compus aproape în totalitate din nomenclaturisti și am început înlăturarea lor. Personal am eliminat din Serviciile Secrete 38 de generali de Securitate și sute de colonei.”¹⁹

Traian Băsescu, trei ani mai târziu, va folosi sintagma „sistemul ticăloșit” pentru a desemna, în primă fază, adversarii politico-electoralii grupați în jurul primului-ministru Adrian Năstase, dar, după preluarea puterii domeniul de aplicare al acestei sintagme se va întinde peste absolut toate zonele ostile începând cu mediul de afaceri și terminând cu media. „Sistemul ticăloșit” devenea astfel un cadru în care erau adunați toți inamicii prezidențiali și contaminați din start cu o dimensiune de indezirabilitate. Deși nu a explicat niciodată exact din cine este compus, deși a adoptat de-a lungul anilor personaje pe care, la un moment dat, le-a indicat ca fiind parte a respectivului sistem (cazul Gabriel Oprea este poate cel mai cunoscut), Traian Băsescu a folosit această portretizare a dușmanului său, dar și al națiunii, pe toată durata celor două mandate, justificându-și multe dintre măsurile sale politico-administrative prin nevoia destructurării și înfrângerii acestui sistem. Din trimerile sale discursive putem identifica măcar o parte a componentelor acestui sistem: reprezentanții politici ai partidelor care i se opun și, în primul rând, PSD, la care se va alătura PNL și partidul lui Dan Voiculescu (denumit de altfel „soluția imorală”), liderii grupurilor de media critice, deveniți „moguli”, ofițeri sau foști ofițeri ai serviciilor de informații disponibilizați sau cu puterea mult redusă din cauza acțiunilor sale, oameni de afaceri inclinați spre corupție pe care atitudinea sa i-a

așezat în tabăra incorectă. În spatele acestor personaje sa află marele rău – Rusia și tendințele ei expansioniste și, încă și mai profund, comunismul. Construcția dușmanului realizată de Traian Băsescu respectă toate canoanele genului începând cu proiectarea imaginea Diavolului și a acoliților acestuia în epoca medievală și terminând cu modelele mai recente ale epocilor totalitare în care dușmanul din exterior își dădea mâna cu trădătorii din interior pentru distrugerea națiunii.

Finalul acestei escaladări se regăsește în prezent, în confruntarea dintre coaliția de guvernare PSD-ALDE și coaliția informală a opoziției politice, a mai multor ONG-uri și sindicate și a mai multor structuri media. Pe 17 noiembrie 2017, Comitetul Executiv Național al PSD a dat publicității o rezoluție în care, pe lângă constatarea realizării de către guvernul Tudose a „măsurilor aferente perioadei analizate”, ceea ce „atestă îndeplinirea angajamentelor asumate în campania electorală față de români”, se enunță existența unui așa-numit „stat paralel și ilegal”. Acesta „încearcă să preia controlul asupra puterii politice, legitim constituită prin alegeri libere și corecte /.../ folosește resursele financiare publice și instrumentele specifice autorității de stat pentru a-i intimida, șantaja sau a-i înlătura pe decidenții politici care susțin sau promovează modificări legislative menite să readucă puterile statului în matca lor constituțională, în acord cu principiile

democratice și cu drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Mai mult decât atât, acțiunile din ultima perioadă ale «statului paralel și ilegal», disimulate sub așa-numita luptă împotriva corupției, au drept scop evident hărțuirea și, în ultimă instanță, decapitarea puterii politice legitim alese, pentru ca aceasta să nu își poată îndeplini programul de guvernare angajat în fața electoratului.”²⁰

Simultan cu această dezvoltare, opoziția antiguvernamentală, fără a utiliza metode atât de organizate (comitet executiv, rezoluții adoptate etc) atacă PSD și ALDE cu mesaje ce derivă din constructul luptei împotriva sistemului.

Avem deci, pe de o parte, o coaliție majoritară în Parlament, care deține guvernul și majoritatea pârgurilor executive care identifică sistemul denumit de ea „stat paralel și ilegal” ca fiind format din reprezentanții trecuți și prezenți ai unor servicii de informații, ai instituțiilor de forță și ale acelorora din domeniul justiției la care îl consideră complice, conform aceleași rezoluții pe președintele României și, pe de altă parte, avem o coaliție informală între opoziția politică și componente ale societății civile care identifică sistemul ca fiind partidele care dețin acum majoritatea parlamentară. Amândouă taberele utilizează retorică antisistem, care pornește de la ideea unor elite corupte, care cu bună știință intenționează să distrugă interesele naționale, singura soluție legitimă fiind aneantizarea lor. O

privire mai atentă în interiorul politicii discursive a ambelor tabere va identifica și dușmanul extern – într-o parte vorbim de o ocultă internațională, globalistă avându-l în prim-plan pe George Soros, în cealaltă parte de liderul rus, Vladimir Putin și *fake-news*-urile acestuia. Altfel însă, temele antisistem clasice se opresc aici, ceea ce ne conduce la ideea că, de fapt, recurgerea la acest model discursiv are doar o conotație comunicațională, niciuna dintre părți nefiind, în fapt, aliniată proiectului politic antisistem.

Conform celei mai simple definiții, partidul antisistem dorește să schimbe radical sau să distrugă în integralitate sistemul politic în interiorul căruia operează. Dacă privim exemplele enunțate în acest subcapitol, Emil Costantinescu, Traian Băsescu, coaliția PSD-ALDE, respectiv opoziția politico-civică la aceasta, această aserțiune nu este valabilă. Sistemul cu care se luptă antisistemul înseamnă un întreg edificiu de putere, caracterizat în mod esențial de modul în care ajung oamenii în funcții, felul în care operează acolo, nivelul de reprezentativitate al partidelor care trimit oameni în poziții de conducere, relevanța subiectelor abordate și rezolvate de acești oameni și de aceste partide raportat la agenda reală a populației, coerența ideologiilor utilizate, eventuala lor cartelizare, gradul real de informare al populației în legătură cu deciziile care se iau în numele său. Răspunsul dat de viziune antisistem la aceste întrebări

conduce la ideea nelegitimității sistemului și, deci, la nevoia schimbării sale.

În România prezentă, niciun actor politic important nu intenționează în mod real să schimbe sistemul care operează. Atât PSD-ALDE, cât și adversarii săi din acest moment (în ultimă instanță cu doar câțiva ani în urmă PSD a fost aliat cu PNL, iar PNL sub conducerea liderului actual ALDE Călin Popescu Tăriceanu, a fost aliat cu PD) nu doresc decât o anumită echilibrare în favoarea lor a raporturilor de putere din interiorul statului și, eventual, schimbarea unor oameni ostili din anumite poziții de putere cu alții favorabili.

În fapt, putem concluziona că, exceptând PRM în majoritatea existenței sale și PP-DD, România nu a generat o autentică voce antisistem și nici nu pare interesată să o facă. Restul discursurilor anti-sistem purtate de actori politici din *mainstream* sunt exclusiv tehnici de comunicare utilizate în mod esențial pentru o mai bună demonizare a adversarului confruntării prezente și pentru o mai bună țintuire a sa în opoziția unei anumite părți a opiniei publice. Chiar și definirea atât de haotică și de diversă a „sistemului” cu care trebuie purtată lupta face imposibilă o definiție coerentă a anti-sistemului și a mizelor acestuia.

La aceasta se adaugă și realitatea că o bună parte din temele utilizate de antisistemul european: politica antiemigrație, euroscepticismul, nati-vismul nu se regăsesc pe agenda

națională. Singura temă din care România și-ar putea extrage un mesaj antisistem este corupția elitelor politice, subiect devenit de niște ani buni principalul subiect de discuție în spațiu public, subiect care

însă a fost deja adjudecat de partide *mainstream*, fiindcă, așa cum am arătat, USR nu se califică pentru postura de partid antisistem deși, măcar la nivelul enunțului, acolo a dorit să ajungă.

Note

- ¹ În 1990, Camera Deputaților se numea Adunarea Deputaților.
- ² AUR = Partidul de Uniune Națională a Românilor din Transilvania + Partidul Republican.
- ³ CDR 1992 = PNTCD+PSDR+PER+PAC+PNLCD+PNLAT+FER+alții.
- ⁴ CDR 1996 = PNTCD+PNL+PNLCD+alte formațiuni mici.
- ⁵ USD = PD+PSDR.
- ⁶ USL=PSD+PNL+PC+UNPR.
- ⁷ ARD=PDL+FC+PNTCD.
- ⁸ Preda, Cristian, „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)” în *Studia Politica: Romanian Political Science Review* 13 (2013), 1, pp. 27-110. URL: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-447403>.
- ⁹ Paul A. Taggart, *Populism*, Open University Press, 2000, p. 101 et sq.
- ¹⁰ C. Bickerton, C.I. Acceti, *Populism and technocracy: opposite or complements?*, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 20(2), 2015, pp. 186-206.
- ¹¹ Cass Mudde, „The Populist Radical Right: a Pathological Normalcy”, în *West European Politics*, vol. 33, nr. 6, 2010, 1167-1186, Noiembrie 2010.
- ¹² Amir Abedi, *Anti-Political-Establishment Parties: A Comparative Analysis*, Routledge, New York, 2004, p. 12 et sq.
- ¹³ Jan-Werner Muller, *Ce este populismul?*, Editura Polirom, Iași, 2017, pp. 18 et sq.
- ¹⁴ Dan Sultănescu; Bogdan Teodorescu, „Anti-System Parties in Romania after 1990. A Critical Analysis of the Discourse of New Parties in Romania” in *ACADEMOS Conference/ International Political Science Conference*, 2017, pp. 88-98.
- ¹⁵ Guy Hermet, *Sociologia populismului*, Artemis, București, 2007, p. 49.
- ¹⁶ Hans-Georg Betz, „Exclusionary Populism in Austria, Italy, and Switzerland”, în *International Journal*, Vol. 56, Nr. 3, iulie 1, 2001, p. 65.
- ¹⁷ Dan Sultănescu; Bogdan Teodorescu, „Anti-System Parties in Romania after 1990. A Critical Analysis of the Discourse of New Parties in Romania”, *ed. cit.*
- ¹⁸ <http://www.politicaromaneasca.ro/emil.constantinescu-170>
- ¹⁹ <http://www.ziare.com/emil-constantinescu/presedinte/emil-constantinescu-m-a-invins-presa-securitatii-un-presedinte-care-nu-aduna-averie-considerat-un-prost-1377512>
- ²⁰ http://media.hotnes.ro/media_ser_ver1/document-2017-11-17-22118_247-0-rezolutie-cex-impotriva-stalului-paralel-2.pdf.

Bibliografie

- Autoritatea Electorală Permanentă (www.roaep.ro), Agerpres (<https://www.agerpres.ro/flux-documentare/2016/11/06/alegerile-parlamentare-din-1990-03-44-32>)
- ABEDI, A., *Anti-Political-Establishment Parties: A Comparative Analysis*, Routledge, New York, 2004.
- BETZ, Hans-Georg, „Exclusionary Populism in Austria, Italy, and Switzerland”, în *International Journal*, Vol. 56, Nr. 3, iulie 1, 2001.
- BICKERTON, C., Acceti, C.I., „Populism and technocracy: oposite or complements?”, în *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 20(2), 2015.
- HERMET, Guy, *Sociologia populismului*, Editura Artemis, București, 2007.
- Interviuri Emil Constantinescu - <http://www.politicaromaneasca.ro/emil.constantinescu-170>; <http://www.ziare.com/emil-constantinescu/presedinte/emil-constantinescu-m-a-invins-presa-securitatii-un-presedinte-care-nu-aduna-averie-considerat-un-prost-1377512>
- MUDDE, Cass , „The Populist Radical Right: a Pathological Normalcy”, în *West European Politics*, vol. 33, nr. 6, 2010, 1167-1186, Noiembrie 2010.
- MULLER, Jan-Werner, *Ce este populismul?*, Editura Polirom, Iași, 2017.
- PREDA, Cristian, „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)”, în *Studia Politica : Romanian Political Science Review* 13 (2013), 1, pp. 27-110. URL: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-447403>
- Rezoluție CExN PSD – http://media.hotnes.ro/media_server1/document-2017-11-17-22118247-0-rezolutie-cex-impotriva-sta-tului-paralel-2.pdf.
- SULTĂNESCU, Dan; Teodorescu, Bogdan, „Anti-System Parties in Romania after 1990. A Critical Analysis of the Discourse of New Parties in Romania”, în *ACADEMOS Conference/International Political Science Conference*, 2017, pp. 88-98.
- TAGGART, Paul A., *Populism*, Open University Press, 2000.
- TEODORESCU B; Sultănescu, D., „Două Români – clivajul real din ultimii 25 de ani”, în *Sfera Politicii*, vol XXIII, nr. 3 (185) iul-sept. 2015, pp. 92-101.
- SULTĂNESCU, D., „Cine a fost de vină pentru accidentul de la Colectiv? Cine a profitat de pe urma accidentului?”, în *Sfera Politicii*, vol XXIV, nr. 1 (187), ian.-mar. 2016, pp 36-48. <https://usr.ro/program/>.